

DANUTA KURZYNA-CHMIEL

Uniwersytet Śląski w Katowicach

WYBRANE WSPÓŁCZESNE ZAGROŻENIA STOJĄCE PRZED SAMORZĄDOWĄ ADMINISTRACJĄ OŚWIATOWĄ

1. WSTĘP

Współczesna samorządowa administracja publiczna mierzy się z różnymi wyzwaniami. Z pewnością miarą dobrej administracji jest skuteczne stawianie im czoła, a także umiejętne przewidywanie potencjalnych zagrożeń. Organizacja administracji powinna stale rozwijać się w kierunku szukania bardziej adekwatnych form i sposobów realizacji zadań publicznych. Niewątpliwie coraz bardziej widoczne zjawisko recentralizacji administracji wpływa negatywnie na pozycję samorządu terytorialnego, zwłaszcza w obszarze gwarantowanej konstytucyjnie jego samodzielności zadaniowej.

W artykule podjęta będzie próba identyfikacji głównych współczesnych zagrożeń stojących przed samorządową administracją oświatową oraz wskazane możliwości ich rozwiązywania. Administracja oświatowa będąca klasycznym przykładem administracji świadczącej zmierza się ze specyficznymi zagrożeniami. Niewątpliwie rosnące zarówno w sferze podmiotowej, jak i przedmiotowej potrzeby ludności utrudniają skuteczne ich zaspokojenie. Z racji ograniczonej formuły artykułu zagadnienia te zostaną przedstawione w zarysie. Zanalizowana będzie sytuacja związana z brakiem obowiązku realizacji obowiązków oświatowych

przez Ukraińców przybyłych do naszego kraju po 24 lutego 2022 r. Ukazane także zostaną zjawiska edukacji domowej i tzw. kształcenia w chmurze, które poza swoimi zaletami niosą również potencjalne zagrożenia realizacji odpowiedniego poziomu kształcenia, wychowania i opieki przez uczniów. Trudności w tym obszarze dotyczą także ustalenia właściwego poziomu dofinansowania i odszukania najwłaściwszej formy kontroli przez jednostki samorządu terytorialnego (j.s.t.). Zasadniczo problem niedofinansowania realizacji zadań oświatowych realizowanych przez j.s.t. uznany będzie obok recentralizacji za główne współczesne zagrożenie.

2. RECENTRALIZACJA

Jako pierwsze zagrożenie realizacji publicznych zadań oświatowych przez samorząd terytorialny należy wskazać narastający problem związany ze zmianami w samej organizacji administracji, a wyrażający się w procesie recentralizacji. Od wprowadzenia ostatniej wielkiej reformy oświatowej w 2016/2017 r. mamy do czynienia z sukcesywnym uszczuplaniem kompetencji samorządu ściśle związanych z innym niekorzystnym zjawiskiem, a mianowicie niedofinansowaniem realizacji jego zadań.

Niewątpliwie warunkami skutecznej realizacji zadań oświatowych jest uszanowanie zasad ustrojowych konstruujących jego pozycję ustrojową. Zwłaszcza są to zasady decentralizacji, subsydiarności i samodzielności. Rola samorządu terytorialnego w sprawowaniu administracji publicznej została wskazana w art. 16 ust. 2 Konstytucji RP. Przysługująca mu w ramach ustaw istotna część zadań publicznych wykonywana jest w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność. Zadania przekazywane są na zasadzie decentralizacji przez państwo będące suwerenem. Decentralizacja jest procesem i ma charakter wielowymiarowy, a jej granice wyznaczone są przez zasady ustrojowe.

Podstawowym zagrożeniem ostatnich lat w zakresie realizacji zadań oświatowych przez samorząd terytorialny jest uszczuplanie jego samodzielności zadaniowej. W strukturze zdecentralizowanej poszczególne podmioty administrujące powinny posiadać wyraźnie określone

kompetencje, przekazane w drodze ustawowej. Zadania publiczne mają być wykonywane samodzielnie oraz podlegać nadzorowi weryfikacyjnemu właściwych organów¹. Można powiedzieć, że z nasilaniem zjawiska decentralizacji sprzężona jest polityka głównych organów państwa, które decydują się na szerszą decentralizację najczęściej wtedy, gdy nie są w stanie wykonać ich za pomocą swojego własnego aparatu lub gdy doceniają ważną ustrojową rolę samorządu, któremu przekazują wówczas szeroki pakiet zadań. Obecnie mamy do czynienia z osłabianiem zjawiska decentralizacji.

Szczególnie niebezpiecznym zagrożeniem dla samodzielności realizacji zadań oświatowych przez samorząd jest sukcesywne zwiększanie pozycji kuratora oświaty. Zjawisko to wyraźnie przyspieszyło od czasu reformy z 2016/2017 r. Powrót do centralistycznych koncepcji w organizacji administracji oświatowej widoczny jest w stałym doposażaniu kuratora w silniejsze kompetencje w procesie współdziałania. Chodzi tu zwłaszcza o rozszerzenie obszarów wymagających uzgadniania z nim wspólnego stanowiska. Zauważalnym zjawiskiem jest zastępowanie opinii kuratora koniecznością uzyskania opinii pozytywnej. Trzeba też wyraźnie podkreślić, że kurator nie jest organem nadzoru nad samorządem terytorialnym w rozumieniu art. 171 ust. 2 Konstytucji RP. Przepis ten wylicza bowiem te organy w sposób enumeratywny. Aktualna regulacja dopuszcza, ale wyjątkowo, podejmowanie „pewnych czynności nadzorczych przez kuratora oświaty” nad wykonywaniem zadań własnych przez j.s.t. Nie należy jednak rozwiązań tych stosować rozszerzająco. Nie wolno poprzez regulacje ustawowe zaliczać wszystkich działań kuratora do obszaru nadzoru pedagogicznego. Zagrożeniem samodzielności zadaniowej samorządu są propozycje zawarte w ostatnich projektach zmiany ustawy prawo oświatowe, powszechnie zwanych jako *Lex Czarnek* 1² i 2³. Proponowane tam rozwiązania (które nie weszły

¹ D. KURZYNA-CHMIEL, *Samorząd terytorialny – terażniejszość i wnioski na przyszłość*, «Samorząd Terytorialny» 9/2020, s. 7-15.

² Projekt ustawy z 13 stycznia 2022 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe i niektórych innych ustaw (druk senacki nr 613).

³ Projekt ustawy z 20 września 2022 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe i niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 2710).

w życie) budzą niepokój, zwłaszcza w próbach odejścia od konstytucyjnej zasady sprawowania nadzoru wyłącznie z punktu widzenia legalności. Ustawy zawierają bowiem kryteria nadzoru pedagogicznego o charakterze celowościowym, w dodatku bardzo niesprecyzowane, które *de facto* dawałyby kuratorom możliwość uznaniowego wkroczenia w swobodę realizacji zadań własnych, czyniąc konstytucyjne gwarancje samodzielności samorządu terytorialnego fikcją. Trzeba bowiem jednoznacznie podkreślić, że wszelkie działania objęte pojęciem polityki administracyjnej powinny w państwie praworządnym za podstawę przyjmować obowiązującą konstytucję i jej zasady. Zakres współdziałania kuratora oświaty z j.s.t. powinien być nakierowany na ochronę samodzielności tych jednostek w zakresie realizacji oświatowych zadań publicznych. Trudno nie oprzeć się wrażeniu, że obecną politykę oświatową państwa cechuje brak zaufania do samorządu terytorialnego. Pozycja kuratora powinna rozwijać się w kierunku dbania zwłaszcza o poziom procesu kształcenia, wychowania i opieki, a kompetencje w zakresie regulacji samodzielności samorządowych organów prowadzących zwłaszcza w obszarze organizacyjnym ograniczone do niezbędnego minimum.

3. NIEDOFINANSOWANIE ZADAŃ OŚWIATOWYCH

Poważnym zagrożeniem dla samodzielnej realizacji zadań oświatowych przez j.s.t. jest ich niedofinansowanie. Jest to niestety zjawisko trwałe i pogłębiające się. Gwarancje samodzielności j.s.t. w sferze finansowej można wyprowadzić z art. 167 i 168 Konstytucji RP. Natomiast samodzielność w tej sferze wiąże się ściśle z samodzielnością zadaniową. Zasadniczo należy przyjąć, że samorząd powinien dysponować stosownym do zadań publicznych udziałem w dochodach publicznych⁴.

Zadania oświatowe samorządu mają status zadań własnych, które zgodnie z założeniami ustrojowymi cechuje całkowitość i wyłączność

⁴ Zob. Z. NIEWIADOMSKI, *Ustrój samorządu terytorialnego*, [w:] *Prawo administracyjne. Część ustrojowa*, red. Z. NIEWIADOMSKI, Warszawa 2002, s. 128; W. MIEMIEC, *Prawne gwarancje samodzielności finansowej gminy w zakresie dochodów publiczno-prawnych*, Wrocław 2005, s. 33-34.

kompetencji ich organów oraz samodzielność ich realizacji. Cechą tych zadań jest także to, że są one dofinansowywane, a nie w pełni finansowane z budżetu państwa. Podobną tezę możemy znaleźć w wyroku NSA z 6 lutego 1997 r., zgodnie z którą⁵: „zagwarantowanie w dochodach jednostek samorządu środków na realizację zadań oświatowych nie oznacza gwarancji, że subwencja będzie równa kosztom utrzymania szkół i placówek (wraz z wynagrodzeniami zatrudnionych w nich nauczycieli). To nadawałoby bowiem oświacie cechy zadania zleconego, za które faktycznie ponosi odpowiedzialność finansową samo państwo”⁶. Środki niezbędne do realizacji zadań oświatowych j.s.t., o których mowa w art. 11 ust. 2-4 pr. ośw.⁷, w tym wynagrodzenia nauczycieli oraz utrzymanie placówek wychowania przedszkolnego, szkół i placówek, są gwarantowane w dochodach j.s.t. (art. 3 ust. 2 u.f.z.o.⁸). Dochodami tymi, zgodnie z art. 3 ust. 1 ustawy o dochodach j.s.t.⁹, są dochody własne, subwencja ogólna oraz dotacje celowe z budżetu państwa. Środki z budżetu państwa są transferowane do budżetów j.s.t. w postaci części oświatowej subwencji ogólnej oraz dotacji celowych na zadania bieżące lub inwestycyjne. Wysokość subwencji powinna odpowiednio uwzględniać potrzeby i status uczniów. W przypadku uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego kwota ta ma być wyższa, zaś przykładowo w przeliczeniu na uczniów spełniających obowiązek szkolny poza szkołą w formie edukacji domowej odpowiednio niższa.

Obecnie, zwłaszcza w świetle rosnącej liczby oświatowych zadań publicznych, mamy do czynienia z sytuacją, w której dotacje z budżetu państwa na realizację oświatowych zadań własnych są niezbędnym wymogiem ich skutecznej realizacji. Wydatki na oświatę, ponoszone przede wszystkim w j.s.t., rosną jeszcze szybciej niż nakłady z budżetu

⁵ D. KURZYNA-CHMIEL, *Oświata jako zadanie publiczne*, Warszawa 2013, s. 217.

⁶ Wyrok NSA – ośr. zam. w Białymstoku z 6 lutego 1997 r., SA/Bk275/96, niepubl.

⁷ Ustawa z 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2023 r., poz. 900); dalej: pr. ośw.

⁸ Ustawa z 27 października 2017 r. o finansowaniu zadań oświatowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2022 r., poz. 2082); dalej: u.f.z.o.

⁹ Ustawa z 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2022 r., poz. 2267 ze zm.).

centralnego. Niewątpliwie wiążą się one z uzależnieniem od budżetu państwa, co nie wpływa korzystnie na pozycję samorządu terytorialnego jako podmiotu samodzielnie realizującego zadania publiczne. Należy zgodzić się z opinią Krzysztofa Gawkowskiego, zgodnie z którą poszerzanie katalogu zadań własnych wykonywanych przez gminy, powiaty i województwa, bez wsparcia finansowego czy też organizacyjnego ze strony państwa, może skutkować efektem odwrotnym do pożądanego, a mianowicie doprowadzić do chaosu i nieudolności w działalności samorządu terytorialnego¹⁰.

4. KSZTAŁCENIE UKRAIŃCÓW

Spośród licznych zagrożeń realizacji oświatowych zadań publicznych przez administrację samorządową na szczególną uwagę zasługuje ewoluująca sytuacja adresatów świadczeń oświatowych przybyłych z Ukrainy. W wyniku działań wojennych na Ukrainie rozpoczętych 24 lutego 2022 r. nastąpił szeroki napływ do naszego kraju szukającej schronienia ludności. W odniesieniu do świadczeń oświatowych należy zauważyć, że zgodnie z art. 70 Konstytucji RP każdy ma prawo do nauki, która do 18. roku życia jest obowiązkowa, a w szkołach publicznych bezpłatna. Osoby, które nie są obywatelami polskimi, ale podlegają obowiązkowi z art. 70 ust. 1 Konstytucji RP, korzystają z prawa do nauki i opieki w szkołach „na warunkach dotyczących obywateli polskich”. Da się zauważyć liczne, stale podejmowane środki mające na celu zapewnienie różnorodnych świadczeń, w tym oświatowych, nowej grupie adresatów¹¹. Nadal administracja oświatowa, zwłaszcza samorządowa, która najszerzej zaspokaja te potrzeby, stawia czoło kolejnym wyzwaniom. Dziś można powiedzieć, że wbrew licznym obawom udaje się stwarzać

¹⁰ K. GAWKOWSKI, *Administracja samorządowa w teorii i praktyce*, Toruń 2017, s. 45-47.

¹¹ Rządowy projekt ustawy o zmianie nazwy uczelni służb państwowych nadzorowanej przez Ministra Sprawiedliwości i o zmianie ustawy o Służbie Więziennej oraz niektórych innych ustaw. Druk sejmowy nr 3068, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3068> [dostęp 31 maja 2023 r.].

warunki realizacji praw oświatowych Ukraińcom¹². Wciąż jednak nierozwiązany jest problem dotyczący realizacji obowiązków oświatowych, na który zwracano już uwagę w literaturze¹³.

Nie czekając na stabilizację sytuacji u naszego południowo-wschodniego sąsiada, należy przeciwdziałać groźnemu zjawisku narastającej liczby osób nieedukujących się w żadnej formie. Jak zauważa Weronika Plucińska, od października 2022 r. do maja 2023 r. ponad 10 tysięcy ukraińskich uczniów zrezygnowało z uczęszczania do polskich szkół¹⁴. Uczą się on-line lub wcale; skala zjawiska nie jest do końca znana. Z lektury raportu Fundacji Centrum Edukacji Obywatelskiej¹⁵ wynika, że ogólnie ponad połowa uczniów uchodźczych (nie tylko ukraińskich) nie uczęszcza do polskich szkół. Fundacja dokonała porównania danych Systemu Informacji Oświatowej (SIO) z bazą PESEL. Wynik porównania wykazał stały spadek liczby uczniów ukraińskich od października 2022 r. Szczególnie problem ten widoczny jest w szkołach ponadpodstawowych, gdzie tylko co piąty zobowiązany Ukrainiec uczęszcza do polskiej szkoły. Tylko w ciągu ostatniego półrocza (dane z maja 2023 r.) z edukacji w polskim systemie oświaty zrezygnowało 8% ukraińskich uczniów szkół ponadpodstawowych. Fundacja donosi także, że wyraźnie maleje liczba oddziałów przygotowawczych, do których uczęszcza już tylko 11% ukraińskich uczniów¹⁶. W przypadku pozostania tych osób w naszym kraju mogą pojawić się problemy związane z ich marginalizacją i odnalezieniem na rynku pracy i ogólnie w realiach społecznych. W ocenie autorki niniejszego opracowania należy wprowadzić narzędzia umożliwiające szerszą kontrolę wypełniania obowiązków oświatowych przez przybyłych do naszego kraju Ukraińców. Odsuwanie w czasie niezbędnych działań może w przyszłości stwarzać także zagrożenie

¹² D. KURZYNA-CHMIEL, *Wyzwania i problemy w zakresie kształcenia Ukraińców przybyłych do naszego kraju po 24 lutego 2022 roku*, «Studia Prawnoustrojowe» 57/2022, s. 353.

¹³ *Ibidem*, s. 358.

¹⁴ <https://vibez.pl/kultura/ukrainskie-dzieci-rezygnuja-z-polskich-szkol> [dostęp 9 maja 2023 r.].

¹⁵ <https://ceo.org.pl/o-ceo/> [dostęp 30 maja 2023 r.].

¹⁶ *Ibidem*.

dla sprawności i skuteczności realizacji zadań oświatowych, zwłaszcza przez j.s.t.

5. EDUKACJA DOMOWA

Ostatnim zagadnieniem poruszonym w artykule jest edukacja domowa i tzw. nauczanie w chmurze. Edukacja domowa jest formą spełniania obowiązków oświatowych poza szkołą/placówką¹⁷. Jest ona wyjątkiem od zasady wypełniania obowiązków oświatowych w odpowiednich szkołach i placówkach. W ostatnich latach szczególnie zauważalne jest zainteresowanie pozaszkolnymi formami nauczania, edukacją domową i tzw. szkołą w chmurze. Ta ostatnia jest formą edukacji domowej, w której zajęcia odbywają się za pomocą platformy on-line. Głównych przyczyn zainteresowania nimi należy dopatrywać zwłaszcza w rozczarowaniu edukacją we współczesnych szkołach, pandemią oraz narastającą u rodziców świadomością swoich praw i wolności w tym zakresie. Szczególny przeskok wzrostu zainteresowania nauczaniem domowym wystąpił między rokiem szkolnym 2019/2020 a 2020/2021. W tym pierwszym roku edukacja domowa objęła 12 tysięcy uczniów, a w kolejnym roku – aż 20 tysięcy. Obecnie szacuje się tę liczbę na ponad 30 tysięcy¹⁸. Warto zauważyć, że na jej rozwój znaczący wpływ mają także ostatnie zmiany przepisów wprowadzające znaczne ułatwienia w warunkach korzystania (nowelizacja ustawy Prawo oświatowe z 1 lipca 2021 r.)¹⁹. Obecnie wniosek o edukację domową można złożyć:

- w dowolnym przedszkolu lub szkole, do którego dziecko zostało przyjęte, nawet jeżeli nie znajduje się w województwie, w którym mieszka;
- bez konieczności dołączania opinii wydanej przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną.

¹⁷ B.D. RAY, *Historia, rozwój i filozofia edukacji domowej*, [w:] *Szkoła domowa. Między wolnością a obowiązkiem*, red. J. PIKORSKI, Warszawa 2011, s. 9.

¹⁸ <https://ceo.org.pl/o-ceo/> [dostęp 30 maja 2023 r.].

¹⁹ Ustawa z 17 marca 2021 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2021 r., poz. 762).

Rozwiązania te idą w kierunku zaspokojenia postulatów coraz bardziej zorganizowanej grupy rodziców. Jednak budzą one także niepokój, zwłaszcza w dwóch obszarach. Pierwszy dotyczy możliwości zapisania dziecka do szkoły w każdym miejscu kraju, nawet odległym od miejsca zamieszkania, co zmniejsza więzi ucznia ze szkołą i możliwości korzystania przez niego z form pomocy, o których mowa chociażby w art. 37 ust. 7 pr. ośw. (prawo do uczestniczenia w zajęciach dodatkowych, rewalidacyjnych, pomocy psychologiczno-pedagogicznej i in., prawo dostępu do podręczników, pomocy dydaktycznych, prawo udziału w konsultacjach). Szczególne formy on-line oferowane przez tzw. szkoły w chmurze nie zawsze są w stanie w pełni zaspokoić potrzeby uczniów, zwłaszcza niepełnosprawnych, wymagających szczególnych metod kształcenia, opieki i wychowania. Brak konieczności przedstawienia opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej o braku przeciwwskazań może prowadzić do trudnych do nadrobienia opóźnień rozwojowych u dzieci, których rodzice, często mimo głębokiego zaangażowania w edukację dzieci, nie dysponują odpowiednimi narzędziami pedagogicznymi. Drugi obszar problematyczny związany jest z trudnością ponoszenia faktycznej odpowiedzialności przez j.s.t. za zaspokojenie potrzeb oświatowych na obszarze swojej właściwości miejscowej. Szczególną trudnością jest możliwość wypełnienia swoich obowiązków ustawowych, w tym na przykład kontroli wykorzystania dotacji w szkołach w chmurze (art. 36 u.f.z.o. w zw. z art. 44 ustawy o finansach publicznych²⁰). Należy też obniżyć wagę wskaźnika stanowiącego podstawę do wyliczenia subwencji dla dzieci w edukacji domowej (zwłaszcza w szkole w chmurze), która powinna być znacznie niższa w porównaniu z dziećmi kształcącymi się w sposób tradycyjny.

6. PODSUMOWANIE

Przeprowadzone analizy ukazały wybrane główne zagrożenia realizacji oświatowych zadań publicznych. Niewątpliwie regulacja prawna kreuująca zadania oświatowe jako zadania własne powinna dawać możliwość

²⁰ Ustawa z 27 sierpnia 2009 r. (tekst jedn.: Dz. U. z 2023 r., poz. 1270 ze zm.).

ich realizacji przez j.s.t. w sposób samodzielny, tak ażeby zakresowi odpowiedzialności odpowiadały realne możliwości ich wykonywania. Postępujące zjawisko recentralizacji sukcesywnie ogranicza samodzielność zadaniową samorządu, a wraz ze zjawiskiem stałego niedofinansowania realizacji zadań oświatowych uzależnia j.s.t. od środków transferowanych z budżetu państwa. Z racji ograniczonej formuły artykułu wskazano jeszcze tylko dwa zagrożenia. Pierwsze dotyczy braku konsekwentnej realizacji konstytucyjnego nakazu realizacji obowiązków oświatowych przez Ukraińców przybyłych do naszego kraju po 24 lutego 2022 r. Drugie zaś zagrożenie dotyczy edukacji domowej, a konkretnie zbyt łatwych do spełnienia kryteriów jej realizacji, zwłaszcza przez uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Problematyczny jest też sposób naliczania subwencji oświatowej, który powinien w większym stopniu uwzględniać realne potrzeby uczących się w ten sposób dzieci i młodzieży.

WYBRANE WSPÓŁCZESNE ZAGROŻENIA STOJĄCE PRZED SAMORZĄDOWĄ ADMINISTRACJĄ OŚWIATOWĄ

Streszczenie

Współczesna samorządowa administracja oświatowa mierzy się z licznymi zagrożeniami. Celem artykułu jest wskazanie i omówienie głównych zagrożeń wraz z ukazaniem potrzebnych zmian prawnych. Jako najważniejsze zagrożenia wskazane zostały zjawiska recentralizacji i niedofinansowania realizacji oświatowych zadań przez jednostki samorządu terytorialnego. Za niezbędne uznano powstrzymanie zjawiska recentralizacji i ustalenie adekwatnych do potrzeb źródeł finansowania zadań. Jako następne zagrożenie został wskazany problem kształcenia Ukraińców, a zwłaszcza konieczność dostosowania przepisów podkonstytucyjnych, które zapewniłyby przestrzeganie obowiązków oświatowych w tej grupie ludności. Ostatnim omówionym zagrożeniem jest stwarzająca wiele niejasności i wymagająca zmiany regulacja przepisów dotyczących edukacji domowej.

SELECTED CONTEMPORARY CHALLENGES FACING LOCAL EDUCATION BOARDS IN POLAND

Summary

There are numerous challenges facing Poland's local education boards. The aim of this article is to discuss the main problems and the amendments required to the country's legislation to remedy them. The biggest challenges come from recentralization and underfunding by local authorities. Recentralization should be stopped and adequate sources of educational financing must be found. Another challenge is the provision of education for Ukrainian refugees, especially as regards the amendment of sub-constitutional legal provisions required to secure the right conditions to cater for the needs. The last challenge discussed in the article is the regulation of elective home education (home schooling).

Słowa kluczowe: zagrożenia; zadania oświatowe; samorząd terytorialny; recentralizacja; finansowanie.

Keywords: challenges; educational tasks; local government; recentralization; financing.

Literatura

- GAWKOWSKI K., *Administracja samorządowa w teorii i praktyce*, Toruń 2017.
- KURZYNA-CHMIEL D., *Oświata jako zadanie publiczne*, Warszawa 2013.
- KURZYNA-CHMIEL D., *Samorząd terytorialny – terażniejszość i wnioski na przyszłość*, «Samorząd Terytorialny» 9/2020, s. 7-15.
- KURZYNA-CHMIEL D., *Wyzwania i problemy w zakresie kształcenia Ukraińców przybyłych do naszego kraju po 24 lutego 2022 roku*, «Studia Prawnoustrojowe» 57/2022, s. 349-363.
- MIEMIEC W., *Prawne gwarancje samodzielności finansowej gminy w zakresie dochodów publicznoprawnych*, Wrocław 2005.
- NIEWIADOMSKI Z., *Ustrój samorządu terytorialnego*, [w:] *Prawo administracyjne. Część ustrojowa*, red. Z. NIEWIADOMSKI, Warszawa 2002, s. 120-134.
- RAY B.D., *Historia, rozwój i filozofia edukacji domowej*, [w:] *Szkola domowa. Między wolnością a obowiązkiem*, red. J. PISKORSKI, Warszawa 2011, s. 8-32.

Internet

- Rządowy projekt ustawy o zmianie nazwy uczelni służb państwowych nadzorowanej przez Ministra Sprawiedliwości i o zmianie ustawy o Służbie Więziennej oraz niektórych innych ustaw. Druk sejmowy nr 3068, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3068>
- <https://vibez.pl/kultura/ukrainskie-dzieci-rezygnuja-z-polskich-szkol>
- <https://ceo.org.pl/o-ceo>